

Bekenwerkgroep Nederland 1971 – 2006

-Een groep vrijwilligers en
de wat vergeten
beekplanten-

Dronten 4 februari 2006

INHOUD PRESENTATIE

- Het begin
- Organisatie 1972 - nu
- Doelstellingen
- Methodiek
- Floristiek
- Verzameling opnamen
- Floristische veranderingen tussen 1971 en nu
- Ecologische analyses bijv. *Nitella flexilis*
- *Luronium natans*; analyse en actie
- Actie Kleine Beek
- Waterplanten en EU regelgeving
- Perspectief beken en beekplanten

Het begin

- Beekonderzoeken 1970:
  - Noord-Brabant (Esschestroom en bovenlopen) door Bert Maes
  - Zuid- en Midden-Limurg door Erik van Dijk
- Beekonderzoeken 1971:
  - Vergelijking waarnemingen Brabant / Limburg
  - Aanvullend onderzoek Noord-Limburg
  - Werkbezoeken aan Veluwe en Twenthe

Organisatie 1972 - nu

- Wisselende groep vrijwilligers met harde kern
- Top in jaren '80 circa 20 deelnemers (ook Universiteit Wageningen en RIN)
- Momenteel circa 10 actieve deelnemers
- Nadruk op Nederlandse beken, uitstapjes naar België en Duitsland (Frankrijk, Polen)
- 's zomers excursies (6 – 8), 's winters jaarvergadering en uitwerken gegevens

Doelstellingen

- Intensiveren aandacht voor beken en m.n. hogere planten daarin
- Vergroting oecologische kennis waterplanten in stromend water
- Monitoring watervegetatie “topbeken” en overige beken
- Speciale acties voor bedreigde beken met daarin waterplanten (rode-lijst-soorten)
- Sociale aspecten (vrijwilligers!)

Methodiek

- Oorspronkelijk kleine opnamen (10 m²) volgens Braun-Blanquet in opnameboekjes
- Vanaf 1980 beektrajecten 30 – 100 m volgens Domin-schaal (decimale Tansley) en standaard formulier
- Sinds 1995 alle opnamen (inmiddels 1300) ingevoerd in 1 centraal werkbestand (TurboVeg)
- Zeer uitgebreid herbarium van beekplanten (Utrecht)

Floristiek

- Beekplanten door stroming afwijkende groeivormen (bijv. ontbreken bovenwater- en drijfbaderen) en veelal juveniel stadium (weinig bloemen en vruchten): niet in Heukels
- Engelse en Duitse flora's, gespecialiseerde literatuur en eigen veldervaring!
- Studie Bruinsma en Van den Dool naar stuifmeel Callitriche (Gorteria)
- Studie kranswieren Bruinsma

**Puntig fonteinkruid x Gekroesd fonteinkruid
Potamogeton x lintonii**

Haarfonteinkruid
Potamogeton trichoides

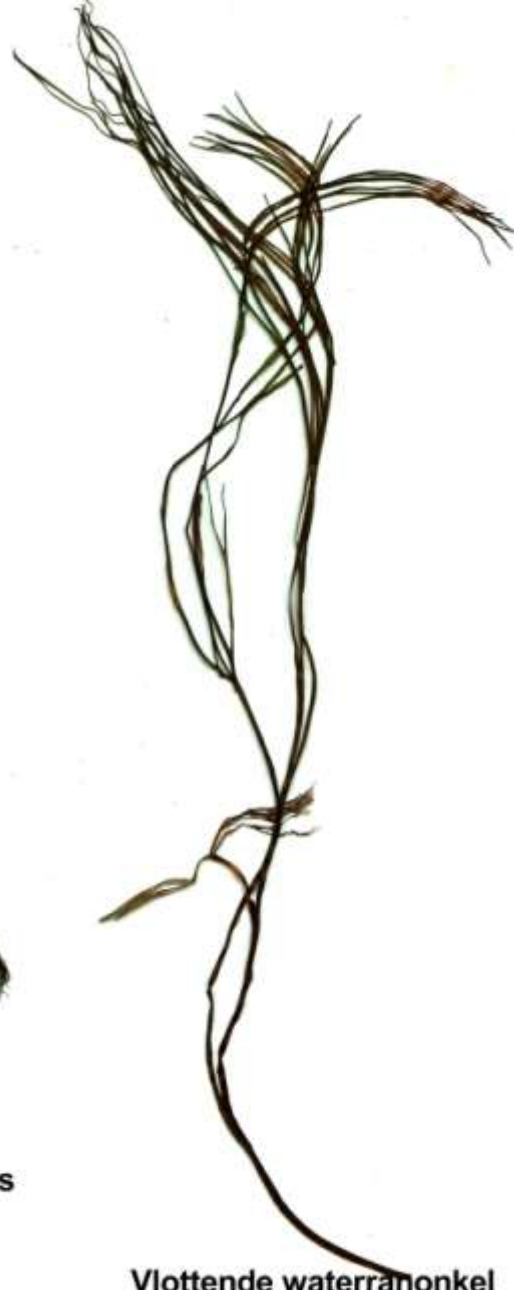

Ranunculus peltatus

Ranunculus peltatus

Penseelwaterranonkel
Ranunculus pseudofluitans

Vlottende waterranonkel
Ranunculus fluitans

Pijlkruid, beekvorm

Sagittaria sagittifolia

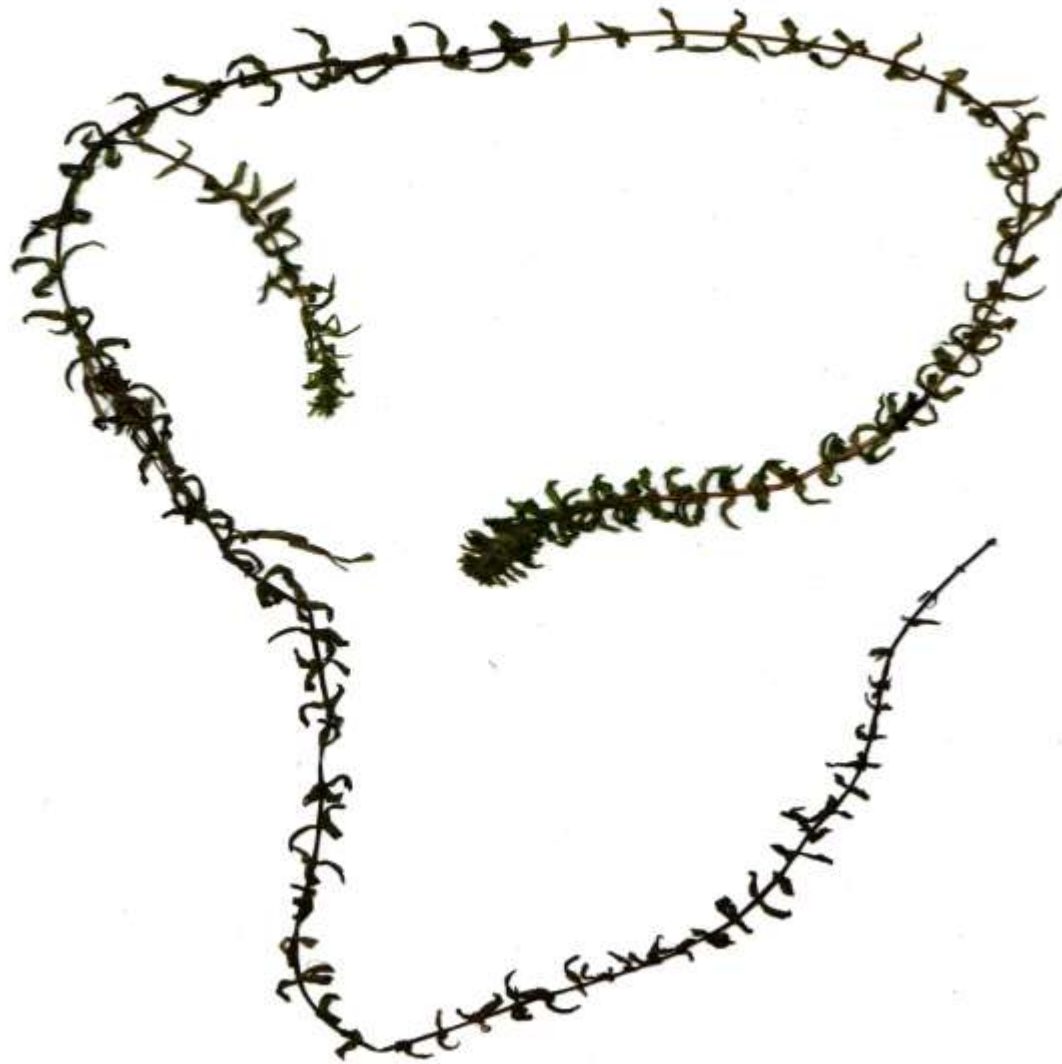
Mattenbies, beekvorm

Scirpus lacustris

Kleine egelskop, beekvorm
Sparganium emersum

Elodea spec.

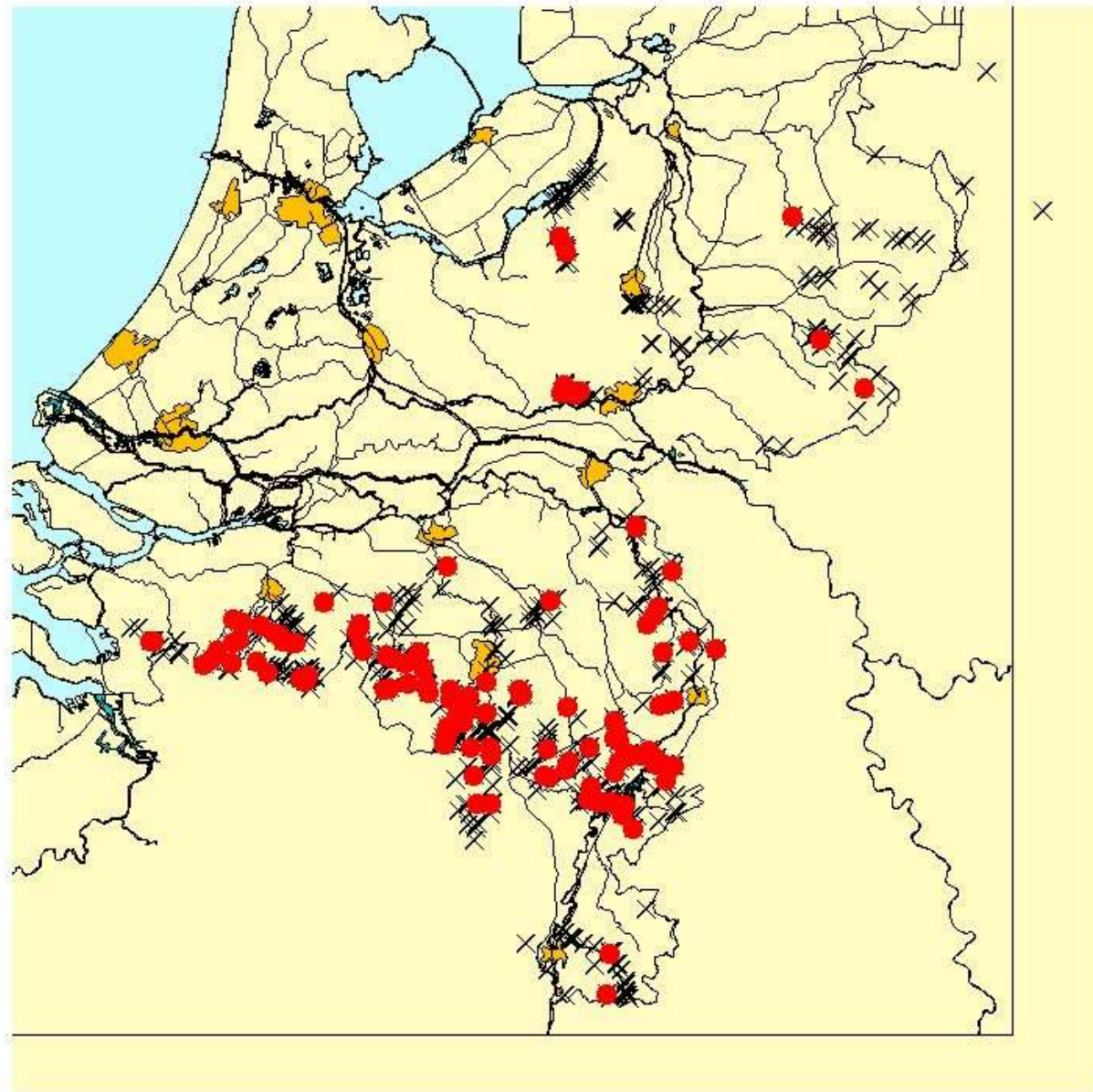
Verzameling opnamen

- Inmiddels circa 1300 opnamen
- Verdeeld over Nederland maar Zuid-Nederland en Veluwe oververtegenwoordigd
- Na 1985 twee soorten opnamen:
  - Herhalingsopnamen (monitoring)
  - Nieuwe beken (atlas-project)
- Materiaal ter beschikking gesteld aan Floron, RIVM, Alterra (Project Plantengemeenschappen), STOWA (Limnodata)

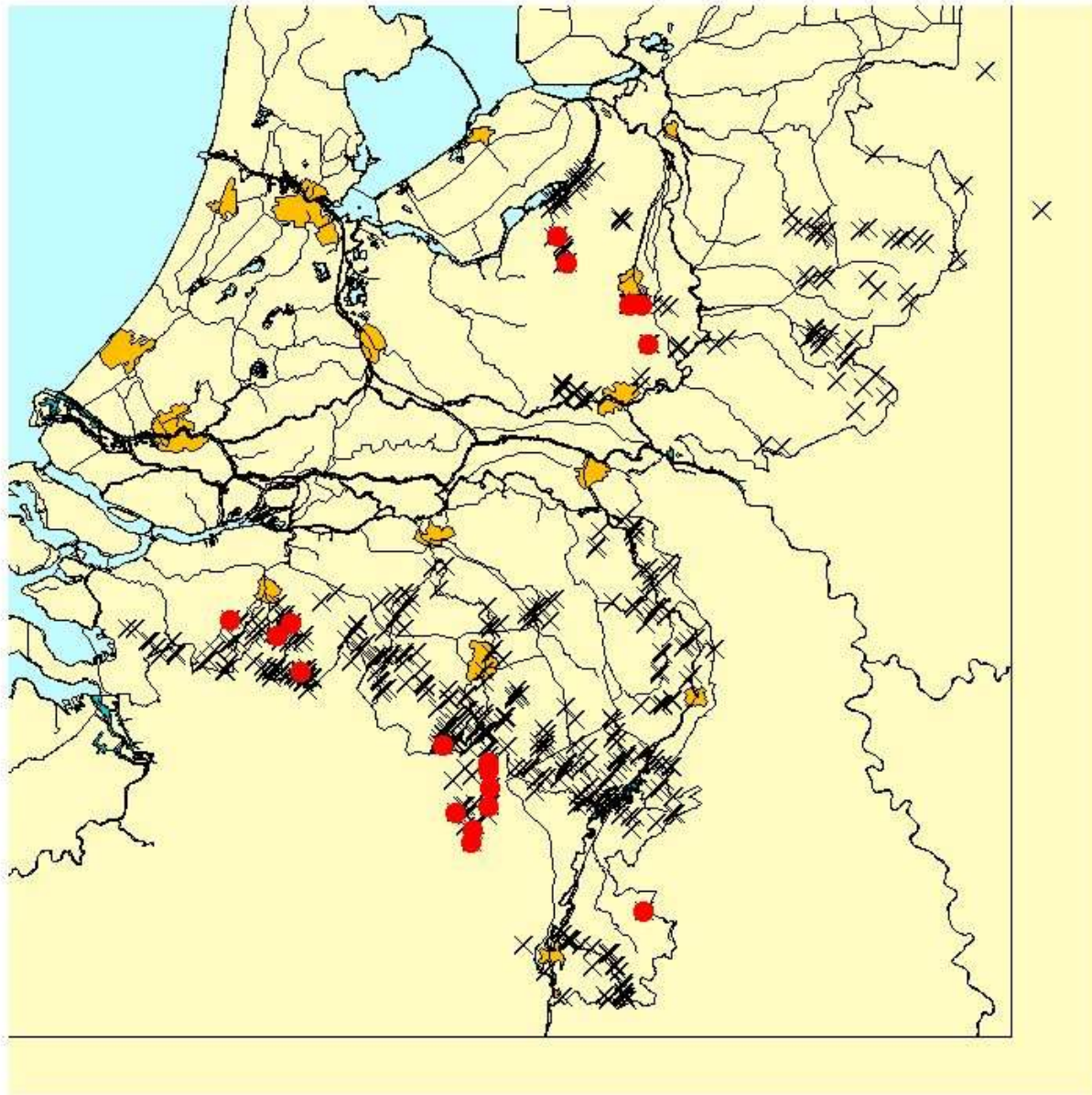

Verspreidingskaarten

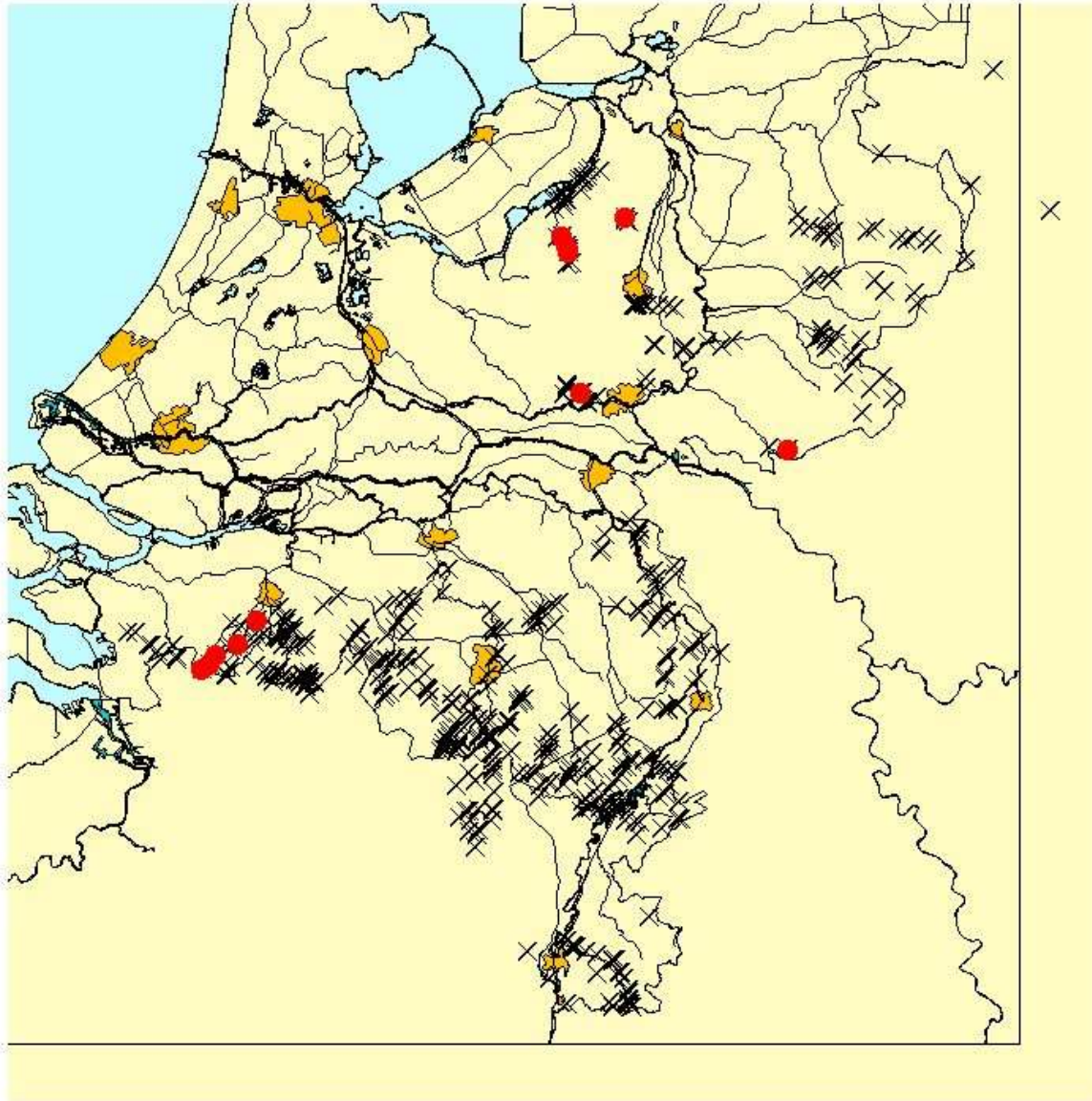
- Aantal verspreidingskaartjes uit Atlas-project van de meest karakteristieke beeksoorten (soorten in alfabetische volgorde)
- Met TurboVeg makkelijk kaarten en andere output te verkrijgen

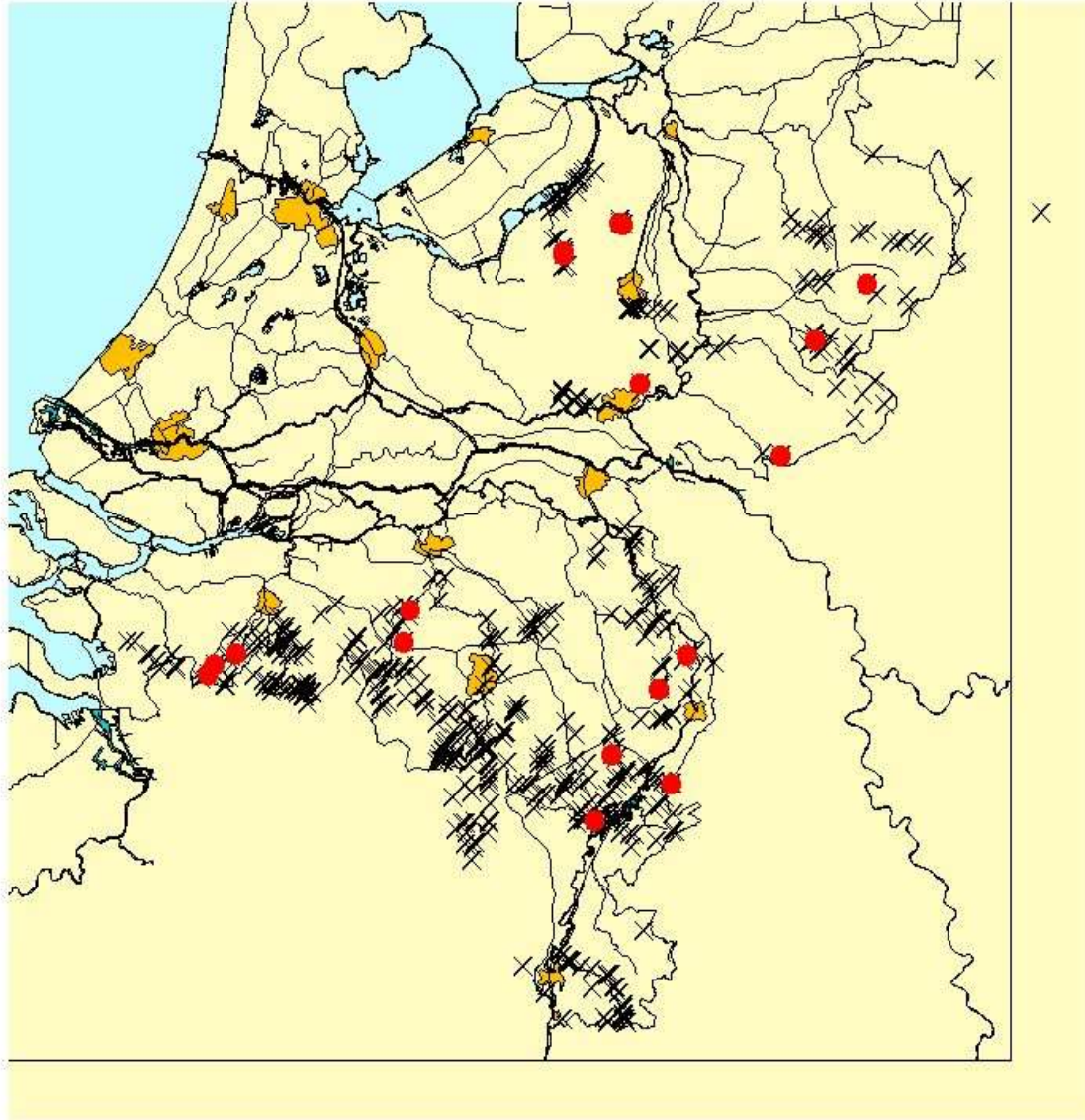
Callitriche hamulata in beken

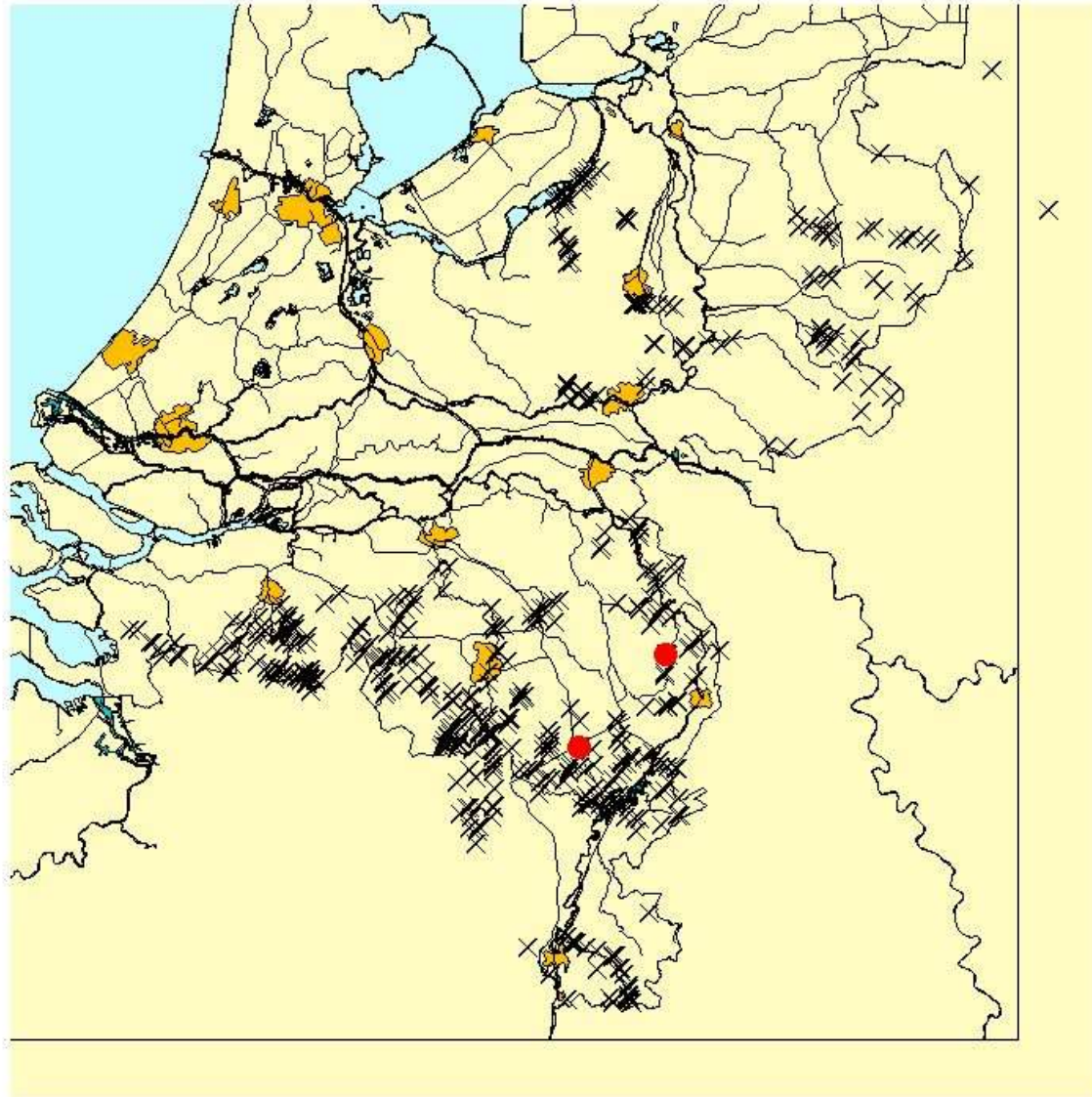
Callitriche stagnalis in beken

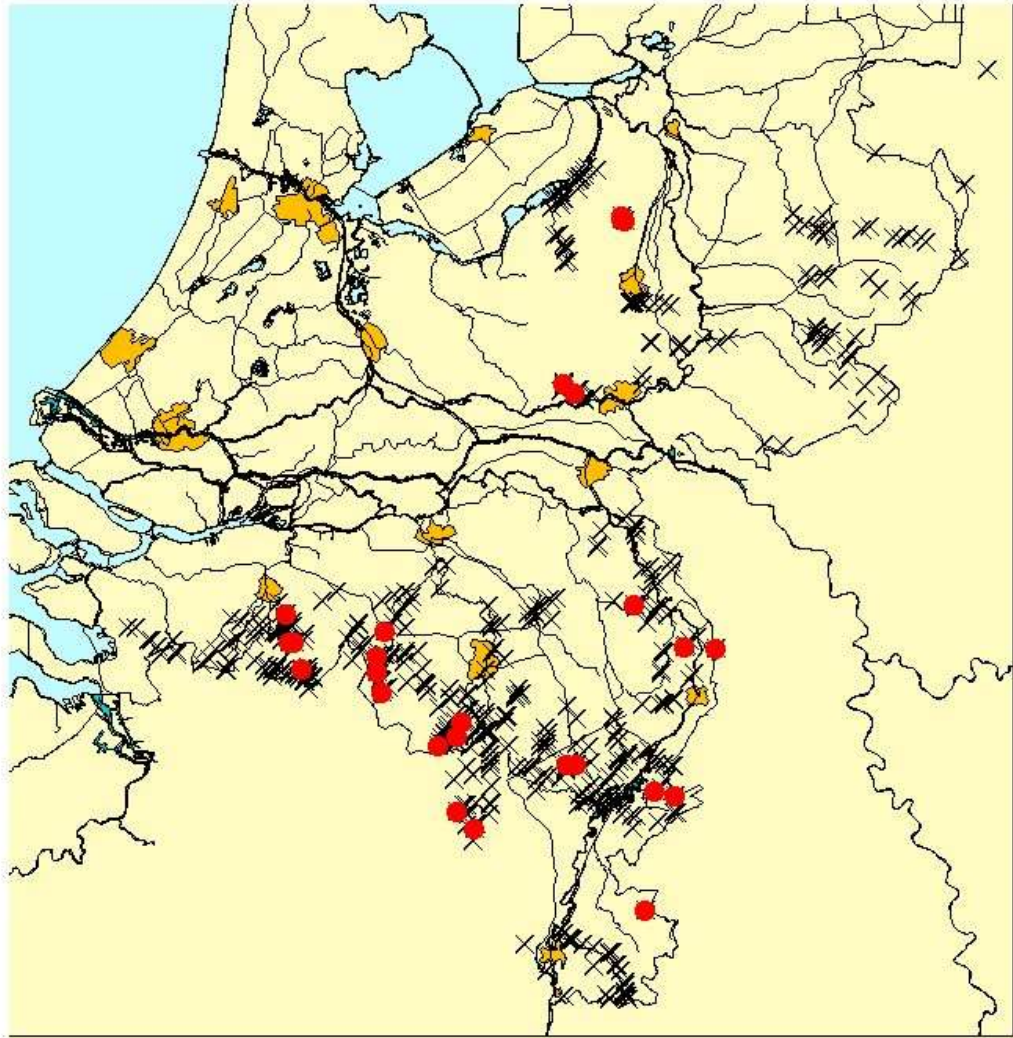
***Myriophyllum alterniflorum* in beken**

Potamogeton alpinus in beken

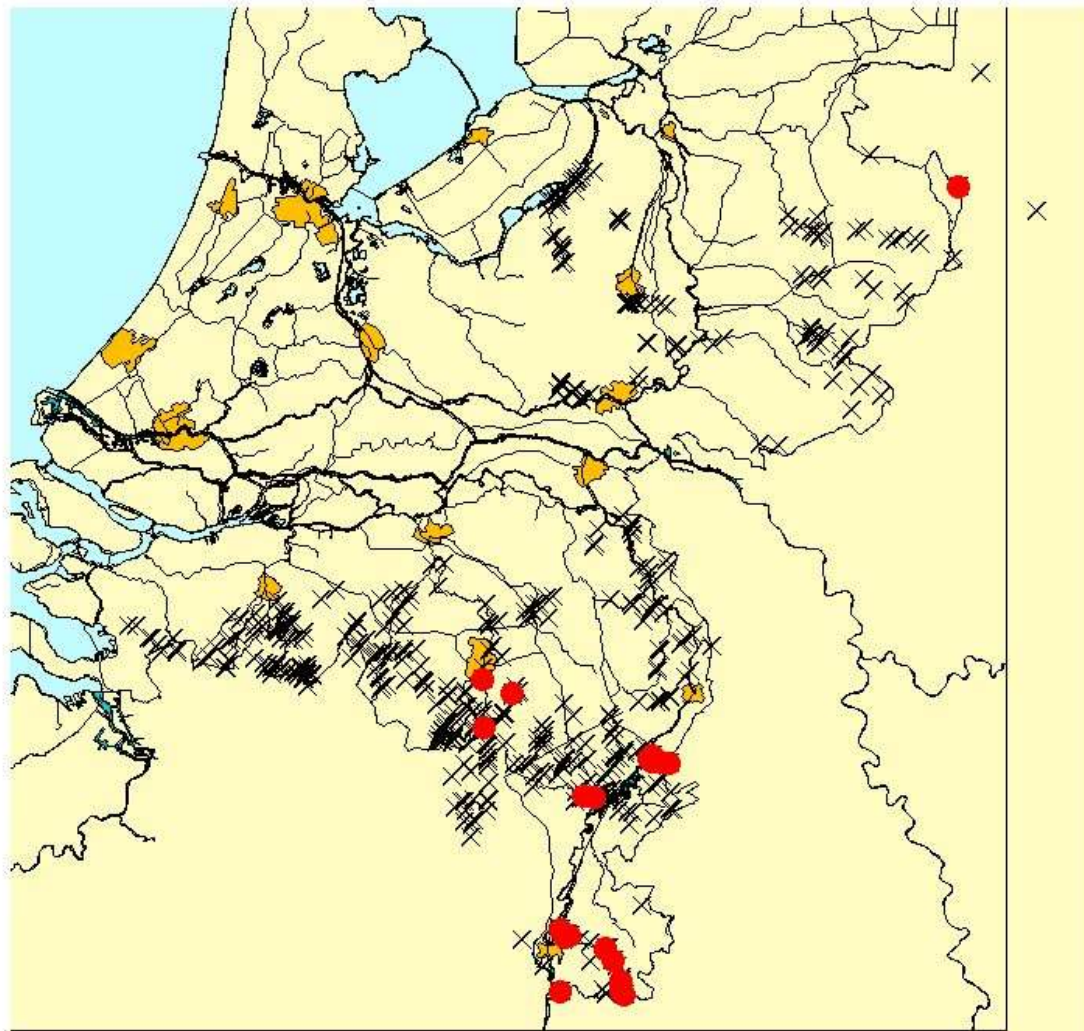

Potamogeton nodosus in beken

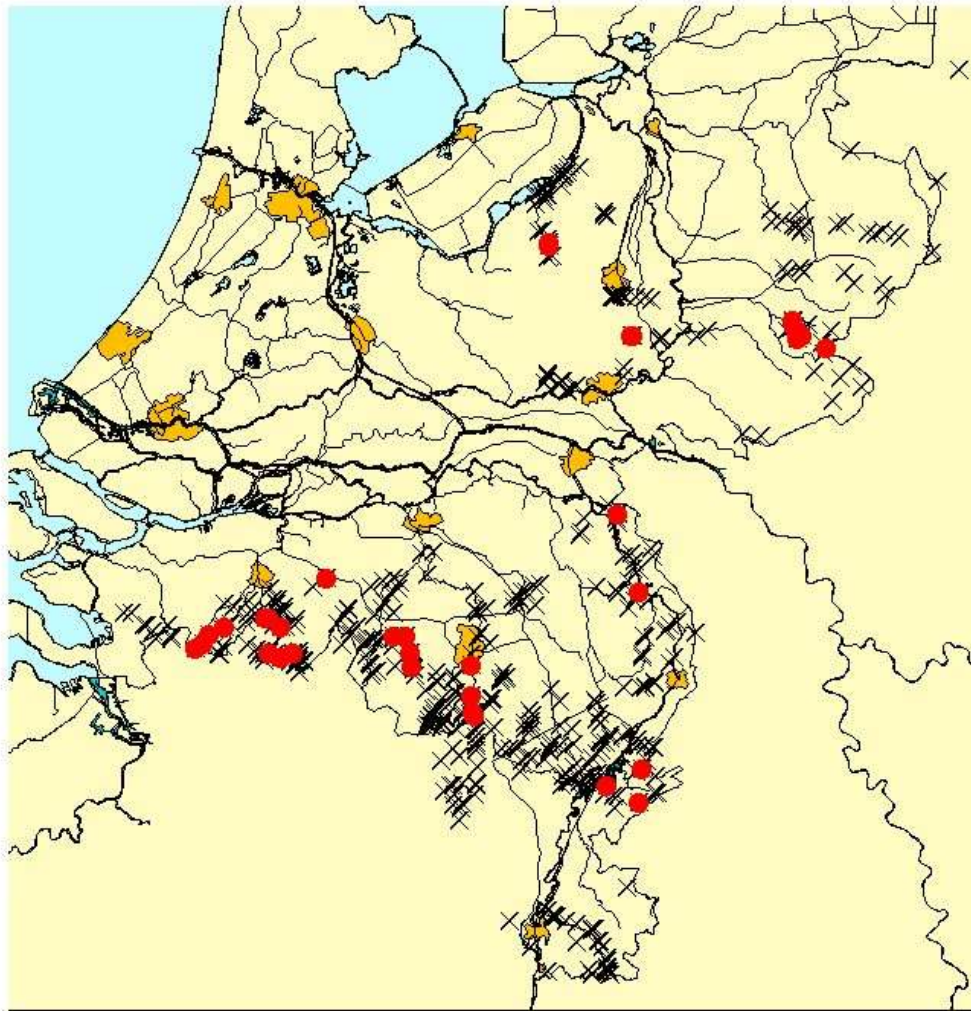
Potamogeton polygonifolius

BWN

Ranunculus fluitans

Ranunculus peltatus

Ecologische analyses

- Respons-analyses door RIVM
- Nog te weinig eigen statistische analyses
bijv. multivariaat (probleem tijdgebrek,
vrijwilligers....)
- Wel eenvoudige eigen analyses zoals
Nitella flexilis in stromend en stilstaand
water

In opnames met *Nitella flexilis* voorkomende soorten in stromend en stilstaand water

Watertype	stromend	stilstaand
Nitella flexilis	13	22
Callitriche platycarpa	12	-
Sparganium emersum	11	-
Callitriche hamulata	9	-
Glyceria fluitans	8	-
Alisma plantago-aquatica	7	-
Agrostis stolonifera	5	-
Lemna minor/gibba	8	13
Groene draadwieren	6	5
Potamogeton natans	4	7
Elodea nuttallii	2	8
Potamogeton pusillus	1	5
Sparganium erectum	1	4
Spirodela polyrhiza	-	10
Chara globularis	-	8
Lemna trisulca	-	8
Riccia fluitans	-	6
Hydrocharis morsus-ranae	-	6
Stratiotes aloides	-	5
Wolffia arrhiza	-	5
Ceratophyllum demersum	-	4

Veranderingen tussen 1971 en nu

- Aantal voorbeelden
- Totaal beeld

Tongelreep bij de Achelse Kluis

➤ <i>Jaar</i>	'88	'90	'97	
➤ Bedekking totaal (%)	70	30	2	
➤ <i>Elodea nuttallii</i>	5	3	.	Smalle waterpest
➤ <i>Ranunculus penicillat.</i>	7	.	.	Penseelbl. waterranonk.
➤ <i>Ranunculus peltatus</i>	.	3	.	Grote waterranonkel
➤ <i>Ranunculus fluitans</i>	.	3	.	Vlottende waterranonkel
➤ <i>Callitriche platycarpa</i>	7	5	.	Gewoon sterrenkroos
➤ <i>Callitriche species</i>	.	.	3	Sterrenkroos (G)
➤ <i>Callitriche obtusangula</i>	.	5	.	Stomphoekig sterrenkroos
➤ <i>Potamogeton crispus</i>	5	5	1	Gekroesd fonteinkruid
➤ <i>Potamogeton pectinatus</i>	9	7	.	Schedefonteinkruid
➤ <i>Potamogeton trichoides</i>	.	.	4	Haarfonteinkruid
➤ <i>Sparganium emersum</i>	5	3	.	Kleine egelskop

Staverdense/Hierdense beek bij de Leemkuilen

➤ <i>Jaar</i>	1973	1995	2001	
➤ <i>Callitriche hamulata</i>	1	2	.	Haaksterrenkroos
➤ <i>Myriophyllum altern.</i>	.	6	1	Teer vederkruid
➤ <i>Potamogeton alpinus</i>	.	5	.	Rossig fonteinkr.
➤ <i>Callitriche species</i>	.	6	1	Sterrenkroos (G)
➤ <i>Potamogeton natans</i>	.	3	.	Drijvend fonteinkruid
➤ <i>Ranunculus peltatus</i>	.	2	.	Grote waterranonk.
➤ <i>Nitella flexilis</i>	.	1	.	Buigzaam glansw.
➤ <i>Berula erecta</i>	.	2	.	Kleine watereppe

Staverdense/Hierdense beek bij kasteel Staverden

➤ <i>Jaar</i>	<i>1973</i>	<i>1995</i>	<i>2001</i>	
➤ Callitriche hamulata	3	.	1	Haaksterrekroos
➤ Elodea canadensis	1	.	.	Brede waterpest
➤ Lemna trisulca	1	.	.	Puntkroos
➤ Batrachium species	1	.	.	Waterranonkel
➤ Callitriche platycarpa	.	2	3	Gew. sterrenkr.
➤ Myriophyllum alternifl.	.	6	6	Teer vederkruid
➤ Berula erecta	.	3	3	Kleine watereppe
➤ Callitriche obtusangula	.	.	3	Stomph. sterr.

Staverdense/Hierdense beek bij de Zwolse brug

➤ <i>Jaar</i>	<i>1973</i>	<i>1995</i>	<i>2001</i>	
➤ Myriophyllum alternif.	2	7	6	Teer vederkruid
➤ Apium nodiflorum	1	.	.	Gr.moerassch.
➤ Callitriche hamulata	1	.	.	Haaksterrenkr.
➤ Callitriche obtusangula	.	3	.	Stomph.sterrenk.
➤ Berula erecta	.	3	.	Kleine watereppe
➤ Elodea canadensis	.	.	1	Brede waterpest
➤ Ranunculus peltatus	.	.	4	Gr.waterranonkel

Dommel bij Valkenswaard

<i>Jaar</i>	'71	'91	
Elodea canadensis	5	.	Brede waterpest
Luronium natans	2	.	Drijvende waterweegbr.
Potamogeton natans	2	.	Drijvend fonteinkruid
Sparganium emersum	2	.	Kleine egelskop
Elodea nuttallii	.	7	Smalle waterpest
Callitriche platycarpa	.3	5	Gewoon sterrenkroos

Dommel na Eindhoven (na waterzuivering)

<i>Jaar</i>	'70	'78	
Sparganium emersum	2	.	Kleine egelskop
Callitriche species	2	3	Sterrenkroos (G)
Eleocharis acicularis	.	6	Naaldwaterbies
Potamogeton natans	.	3	Drijvend fonteinkruid
Elodea canadensis	.	2	Brede waterpest

Totaal beeld 1970 - 2005

Achteruitgegaan

- *Callitriche stagnalis*
- *Myriophyllum alterniflorum*
- *Potamogeton alpinus*
- *Ranunculus peltatus* var. *Heterophyllum*
- *Ranunculus fluitans*
- *Elodea canadensis*

Toegenomen

- *Callitriche obtusangula*
- *Potamogeton trichoides*
- *Elodea nutalli*

Conclusies 1971 – 2005 (1)

- laaglandbeken in 30 jaar sterk van karakter veranderd
- meest vervuilde beken minder vuil geworden (saneren van open riolen)
- bijna alle eerst echt schone beken inmiddels verdwenen
- begroeiingen met typische beeksoorten en beekvormen worden steeds zeldzamer
- beken over het algemeen troebeler geworden, de bodem is bedekt geraakt met een toenemende sapropeliumlaag door uit- en afspoeling van meststoffen uit de landbouw
- in het algemeen onder water groeiende soorten zeldzamer en drijvende soorten en bovenwater uitstekende algemener
- de veranderingen in midden- en benedenlopen zijn groter dan die in de bovenlopen.

Conclusies 1971 – 2005 (2)

- Vaak van zwart-wit beeld naar grauwsluier; afname invloed puntbronnen maar toenemende belasting landbouw -> dode beken weer tot leven gewekt, topbeken voortgaande achteruitgang....
- Beekbeheer kan nog steeds **STERK** verbeterd t.a.v. waterplanten
- Nieuwe bedreigingen:
  - verlaging ambitieniveau o.i.v. EU KRW,
  - verhouting van beken,
  - visprojecten,
  - toenemende introductie van exoten.

Luronium natans

- Eigen analyse opnamemateriaal
- Actie richting LNV en waterschappen vanwege beschermde status Habitatrichtlijn
- Door BWN aangetroffen in ondermeer Grote en Kleine Beerze, Run, Reusel, Kleine beek, Ruenbergerbeek

Begeleidende soorten in opnames in beken waar *Luronium natans* ten minste lokaal frequent voorkomt (n= 15).

aantal		
15	<i>Luronium natans</i>	Drijvende waterweegbree
14	<i>Potamogeton natans</i>	Drijvend fonteinkruid
13	<i>Glyceria fluitans</i>	Mannagras
12	<i>Phalaris arundinacea</i>	Rietgras
11	<i>Elodea nuttallii</i>	Smalle waterpest
11	<i>Sparganium emersum</i>	Kleine egelskop
11	<i>Potamogeton trichoides</i>	Haarfonteinkruid
10	<i>Agrostis stolonifera</i>	Fioringras
8	Draadwier	Draadwier
7	<i>Callitriche platycarpa</i>	Gewoon sterrenkroos
7	<i>Glyceria maxima</i>	Liesgras
6	<i>Potamogeton crispus</i>	Gekroesd fonteinkruid
6	<i>Callitriche hamulata</i>	Haaksterrekroos
6	<i>Myosotis laxa</i> (subsp. <i>cespitosa</i>)	Zompvergeet-mij-nietje
6	<i>Myosotis palustris</i>	Moerasvergeet-mij-nietje
6	<i>Alisma plantago-aquatica</i>	Grote waterweegbree
5	<i>Ranunculus peltatus</i> var. <i>heterophyllus</i>	Penseelbladige waterranonkel
5	<i>Lemna minor</i>	Klein kroos
5	<i>Polygonum hydropiper</i>	Waterpeper

In opnames met <i>Nitella flexilis</i> voorkomende soorten in stromend en stilstaand water	type water:	stromend	stilstaand
<i>Nitella flexilis</i>	Buigzaam glanswier	13	22
<i>Callitriche platycarpa</i>	Gewoon sterrenkroos	12	-
<i>Sparganium emersum</i>	Kleine egelskop	11	-
<i>Callitriche hamulata</i>	Haaksterrenkroos	9	-
<i>Glyceria fluitans</i>	Mannagras	8	-
<i>Alisma plantago-aquatica</i>	Grote waterweegbree	7	-
<i>Agrostis stolonifera</i>	Fioringras	5	-
<i>Lemna minor/gibba</i>	Klein/Bultkroos	8	13
Groene draadwieren	Groene draadwieren	6	5
<i>Potamogeton natans</i>	Drijvend fonteinkruid	4	7
<i>Elodea nuttallii</i>	Smalle waterpest	2	8
<i>Potamogeton pusillus</i>	Tenger fonteinkruid	1	5
<i>Sparganium erectum</i>	Grote egelskop	1	4
<i>Spirodela polyrhiza</i>	Veelwortelig kroos	-	10
<i>Chara globularis</i>	Breekbaar kransblad	-	8
<i>Lemna trisulca</i>	Puntkroos	-	8
<i>Riccia fluitans</i>	Watervorkje	-	6
<i>Hydrocharis morsus-ranae</i>	Kikkerbeet	-	6
<i>Stratiotes aloides</i>	Krabbenscheer	-	5
<i>Wolffia arrhiza</i>	Wortelloos kroos	-	5
<i>Ceratophyllum demersum</i>	Grof hoornblad	-	4

Conclusies ecologie Luronium

- in stromend en stilstaand water komt *Nitella flexilis* voor in voedselrijke omstandigheden
- in beken groeit hij in voedselrijke boven- en middenlopen: ondiep (20-80 cm), vegetatierijk en geen of weinig organisch slib op de bodem
- advies aan LNV, waterschappen en provincies

Actie Kleine Beek

- Afstromend vanaf natuurgebied De Matjes (West-Brabant, ten zuiden van Zundert op Belgische grens)
- Plan SBB / waterschap voor vernatting De Matjes (wateraanvoer via Kleine Beek)
- In 1990 nog veel rode lijst soorten (*Myriophyllum alterniflorum*, *Luronium natans*)
- Eigen analyses en actie richting waterschap om plannen te herzien

2 opnamen Kleine Beek (bij Achtmaal)

<i>Jaar</i>	'92	'96	
bedekking (%)	30	35	
Eleocharis acicularis	4	.	Naaldwaterbies
Luronum natans	3	3	Drijvende waterweegbr.
Myriophyllum alternifl.	4	6	Teer vederkruid
Elodea canadensis	5	2	Brede waterpest
Potamogeton trichoides	3	4	Haarfonteinkruid
Ranunculus penicillatus	2	3	Penseelbl. waterranonk.
Riccia fluitans	3	.	Gewoon watervorkje
Utricularia vulgaris	3	2	Groot blaasjeskruid
Nitella flexilis	2	2	Buigzaam glanswier
Potamogeton alpinus	3	4	Rossig fonteinkruid
Hottonia palustris	3	.	Waterviolier

Waterplanten en EU regelgeving

- Huidige waterlichamen verontachtzamen kleinere wateren (bovenlopen, bronnen)
- Ambitieniveaus naar beneden bijgesteld vanwege Resultaat-verplichting i.p.v. Inspanningsverplichting
- Status beken nergens “natuurlijk”, zelfs Dinkel “sterk veranderd” (GEP/MEP i.p.v. Referentie Goede Ecologische Toestand)
- Macrofyten eigen doelgroep en eigen maatlat
- Luronium in habitat-richtlijn; arbitraire keuze

Perspectief beken en beekplanten

- Doelgroep in EU Kaderrichtlijn Water maar macrofauna en vis dominant t.o.v. hogere planten / kiezelwieren
- Habitat-richtlijn: terughoudendheid t.a.v. open systemen als beken, liever focus op te isoleren wateren
- Uitwerking KRW, anti-verdroging, bestrijding wateroverlast:
  - Nadruk op meandering en standaard “natuurvriendelijke” oevers
  - In hout zetten van beken
  - Ontstuwing
  - Standaard maatregelen als Waterlood: achteruitgaan oorspronkelijke differentiatie ?
  - Diffuse bronnen N en P voldoende aangepakt?
  - Voldoende aandacht voor factor stroming (beken) en kwel (bronnen, sloten en slootbeken)?
  - Stroming: zuurstof, substraat, specifieke soorten en groeivormen, beter bestand tegen eutrofiëring

Meer informatie over achtergrond en
jaarprogramma:

www.natuurreis.nl/bekenwerkgroep

DANK U VOOR DE AANDACHT !